

izložiti sadržaje i značenja grafitnih poruka. Njihova im je mladost nedvojbeno koristila u komunikaciji s grafitima i njihovim tvorcima, zbog već spomenutog komunikacijskog jaza koji se u svezi s ovim fenomenom otvara među različitim generacijama. Empirijski materijal savjesno je i temeljito obraden bez pretencioznih zaključaka i suviše smjelih generalizacija. Istraživanje ima i element longitudinalnosti jer su splitski zidovi »pregledani« tri puta tijekom godine 1989. i 1990. U neka »normalna« mirna vremena ta bi vremenska distanca možda bila beznačajna, ali u ovom slučaju riječ je o burnoj političkoj godini na našim prostorima, godini konačne političke agonije komunizma, uvođenja višestranačja, jačeg prodora novih vrijednosti u kulturnu matricu društva itd.

Te su se političke i društvene promjene najviše odrazile na porast broja grafita političkog, naročito nacionalnog sadržaja, te na jači prodor konzervativnih i desnih vrijednosti na splitske zidove. Globalni pogled na uzorak od 3114 registrirana grafita pokazuje da se najveći broj (gotovo 39%) odnosi na sportsko-navijačke sadržaje, da 28% grafita iskazuje vezanost uz određenu subkulturnu grupu — skupinu vršnjaka, da 25% grafita govori o glazbenim stilovima i ljubimcima, a 18% se bavi političkim sadržajima. Danas bi ova posljednja sadržajna podskupina grafita nedvojbeno osvojila mnogo veći postotak. U manjim postocima zastupljeni su grafiti koji se bave tematikom teritorijalne pripadnosti, nasilja, ljubavi i seksa, religije itd. Grafiti koji se bave »nacionalnim pitanjem« u ukupnoj su frekvenciji zastupljeni sa samo 4%, ali je između prve i treće registracije grafita kako se moglo i očekivati, primijećen izrazit porast sadržaja vezanih uz naciju.

Na socijalno-psihološkoj ravni, zaključuju autori istraživanja, društvena se kriza i besperspektivnost odrazila i na sadržaj i stil grafita. Oni izražavaju osjećaj deprivilegiranosti i nezadovoljstva (među autorima grafita dosta je velik postotak nezaposlenih), koji nastoje barem imaginarno odagnati druženjem sa skupinom vršnjaka koja s njima dijeli iste vrijednosti, stavove, probleme. To, naravno, nerijetko vodi i prema socijal-

no problematičnom ponašanju, uživanju alkohola, droge, pribjegavanju nasilju prema drugim skupinama i sl. Grafiti tako postaju više medij kolektivne identifikacije nego izražavanje osobnog svjetonazora.

I danas, uz paralelno postojanje i boljih i lošijih načina, grafitomani se i dalje bore za svoje ideale »do posljednje kapi spreja«.

Veljka Čolić-Peisker

Prikaz

Carlo M. Santoro

*»La politica estera di una media potenza«
(L'Italia dall' Unità ad oggi)*

Il Mulino, Bologna 1991.

Pred nama je jedna od rijetkih studija o talijanskoj vanjskoj politici, napisana s politološkog gledišta i lišena isključivo historio-grafske impostacije problema. Iako se autor u dijelu knjige služi povijesnim pristupom, on mu samo služi da naglasi zajedničke točke kontinuiteta talijanske vanjske politike od ujedinjenja do danas.

U određivanju djelovanja talijanske vanjske politike autor kao polazne determinante uzima: povijesne tradicije, geografski položaj, nacionalni interes, ciljeve i sredstva talijanske politike, vrijednosti koje želi postići u svom globalnom i regionalnom okruženju. Ovaj analitički pristup utemeljen je na metodologiji različitih teorija međunarodnih odnosa. Prije svega, na sistemskoj analizi Davida Eastona,¹ modelima Patricka McGowana i Howarda B. Shapiroa² (nezavisne i zavisne varijable), te na modelu Single — Country Analysis Jamesa Rosenaua, mode-

¹ Easton, David: *L'analisi sistemica della politica*, Marietti, 1979, Casale Monferrato

² Patrick McGowan, Howard B. Shapiro: *The Comparative Study of Foreign Policy*, Sage, 1973, Beverly Hills

lom procesa donošenja vanjskopolitičkih odluka M. Herman, C. F. Hermana i Joesa D. Hagana. Tako strukturirani model proučavanja talijanske vanjske politike, pomogao je da se izdvoje tri različite grupe faktora koje su obuhvaćene analizom:

- a) određeni broj zavisnih varijabli (politika, društvo)
- b) geografske i povijesne odrednice
- c) nacionalna obilježja (teritorijalna dimenzija, demografija, ekonomska i politička struktura društva, vojna moć).

Studija je podijeljena u tri dijela. U prvom dijelu, razmatra se talijanska vanjskopolitička dilema, s obzirom na novonastale promjene u međunarodnim odnosima, posebice u Istočnoj Europi i na Balkanu, geografski faktor i povijesne odrednice. U drugom dijelu analiziraju se tri faze talijanske vanjske politike od ujedinjenja do danas: vanjska politika liberalnog razdoblja, vanjska politika fašizma, vanjska politika Republike. U trećem dijelu obrazlažu se sredstva vanjskopolitičkog djelovanja: politička, ekonomska, propagandna sredstva te vojna sredstva. Studija završava Zaključkom u kojem se naglašava da je talijanska vanjska politika otvoren sistem po svojoj prirodi, podložan promjenama koje dolaze izvana, ali iz unutrašnjih političkih performansi.

Smještajući talijansku vanjsku politiku u okviru složenog sistema savezništva (NATO, EEZ, KESS...), globalnih promjena nastalih raspadom bipolarnog sistema međunarodnih odnosa, autor smatra da Italija mora mijenjati okvir i pravce vlastite međunarodne aktivnosti, strategijske i diplomatske poteze. Dakle, konceptualno i operativno Italija bi se trebala pripremiti da zauzme prostore ostale slobodne smanjenjem uloge i funkcija dvije supersile, što znači obnovu moći malih i srednjih sila. Centrifugalne tendencije proizvedene kroz dva pola popuštanja, mijenjaju politički i sigurnosni okvir geopolitičkih i geostrateških interesa Italije, što znači da vanjska politika Italije u tom slučaju mora biti autonomnija, vodeći računa o nacionalnim potrebama, europskim zahtjevima i kolektivnoj sigurnosti, kako globalnoj tako i regionalnoj. Prije svega, nužna je redefinicija

uloge koja proizlazi iz geografskog položaja, povijesnih tradicija, ekonomije i kulture kao onih faktora koji su u različitim razdobljima bili odlučujući za vanjskopolitičku akciju.

Drugo, ključan problem talijanske politike bio je u tome što nije bila sposobna ili nije imala mogućnosti izabrati poziciju između male i velike sile. Ta dihotomija konstanta je njene politike od ujedinjenja do danas. Tome je više razloga. U odabiranju vanjskopolitičkih ciljeva često se nije vodilo računa o vanjskom okruženju, o unutarnjoj politici te su nedosljedno birani saveznici. Sve je to Italiju na međunarodnoj sceni dovelo u poziciju patuljka a posljedice su bile destabilizirajuće. Danas se te posljedice iskazuju u redefiniranju savezništava, ciljeva, operativnih političkih, diplomatskih i vojnih potreba i obaveza, koje proizlaze iz integriteta Italije u tri geopolitička pola: atlantski (koji je u fazi revizije), europski i mediteranski.

U atlantskoj sferi svojevrsna asimetrija u odnosima sa SAD-om nameće promjenu uloge, reviziju zadaće Italije u okviru NATO-a, barem u onim područjima izravnog talijanskog interesa, kao i veće uključivanje Italije u globalne probleme, što je pokazao slučaj Sigonelle i rata u Zaljevu.

U europskom okruženju uloga Italije je više simetrična i međuzavisna od one atlantske. U mediteranskom okruženju dominiraju regionalne međuzavisnosti i pojedinačne koordinacije s prijateljskim zemljama i saveznicima. Tu talijanska politika tendira zamijeniti institucionalni kontinuitet i procedure predviđene stalnim savezima (NATO, EEZ) širim inicijativama, premda je upravo taj mediteranski prostor pun rizika. Autor smatra da se Italija osim Mediterana, Bliškog istoka i Gofa, mora okrenuti i podunavsko-balkanskim zemljama, nastupajući u tim područjima neovisno, koordinirano i prema poznatim tradicionalnim shemama koje su primjerenije od tzv. globalističkih.

Međunarodni okvir promjena u bipolarnom sistemu nametnuo je talijanskoj vanjskoj politici traženje uporišta na dva nivoa: sistemsko globalnom i regionalno-subregionalnom. Taj globalni okvir smo je jedna od

dvije vanjske zavisne varijable koje određuju operativno polje djelovanja, dok je druga regionalni kontekst, bitno ograničen, jer je Italija upravo na Mediteranu imala sekundarnu ulogu, kako na južnom krilu NATO-a tako i na sjeveroistoku. To nije zasluživala jer je bila eminentni geopolitički oslonac i jer je zatvarala liniju komunikacije u interakciji između Europe, Afrike i srednje Azije.

Stoga je evidentno da se geopolitička dimenzija Italije bitno organizira na Mediteranu, koji je granični teritorij dvostrukog sistema veza, produkt interakcije vertikalne osi Sjever—Jug, s horizontalnom Istok—Zapad. Stoga je Italija podijeljena u okviru dva oprečna kriterija i analitičke paradigme, bipolarnog integriranog i univerzalnog fragmentiranog sistema. Vanjska politika mora uvažavati te pojavnosti, mijenjajući političko-konceptualni okvir i određujući novi strategijski regionalni interes. Ovo potonje je teže ostvariti, jer se isprepleću dvije sfere vanjske projekcije na Mediteranu, atlantska i europska. S teorijske točke gledišta autor sugerira u elaboraciji ovih komponenti talijanske vanjske politike dvije analitičke metode (koje su primjerene osi Sjever—Jug): model globalnog tipa u okviru teorije odnosa između centra i periferije (Hopkins, Wallerstein) ili model institucionalizacije svjetskog poretka kao »univerzalističkog« (Kaplan).

Središnji geografski položaj Italije na Mediteranu smješta Italiju u središte organskog sistema međuzavisnosti i definira je više kao otočnu negoli poluotočnu zemlju te joj takav geografski smještaj omogućuje kontrolu istočnog i zapadnog Mediterana i daje joj potencijalno vodeću regionalnu ulogu. Pomorska i kontinentalna dimenzija položaja Italije utjecala je na njezinu vanjsku politiku od ujedinjenja do danas. Čak tri glavne odrednice talijanske političke kulture, koje su prethodile nacionalnom ujedinjenju, teorijski i ideološki, liberalna, nacionalistička i katolička, imale su regionalnu konotaciju s predznakom subnacionalnog. Naime, unutrašnji regionalizmi nisu priječili nacionalni utjecaj, koliko je to bilo uvjetovano izbornim bazama, interesima staleža, klasa koje su predstavljali. Vanjska politika liberala uvijek je bila projekcija ideja i kulture

Sjevera (Pijemont i kasnije Lombardija). Nacionalistička i kasnije fašistička orijentacija, naprotiv bitno se odvijala kao nusprodukt Padanske nizine i Središnje Italije. Vanjska politika fašizma nosi pečat tog »kontinentalizma«. Politička misao demokršćana naslanjala se na kozmopolitizam Crkve, njen izbor je bio euro-atlantski, ne zanemarujući mediteransku dimenziju. Ovdje nam geografsko povijesni element samo pomaže u pojašnjavanju strukturalnih osobnosti talijanske vanjske politike. No, prihvaćanje svakog geografskog determinizma kao reference talijanske vanjske politike u kontrapoziciji regionalno — nacionalno u prošlosti nije uvijek bilo odbijano. S povijesne točke gledišta talijanska vanjska politika je u razdoblju od ujedinjenja do drugoga svjetskog rata bila podijeljena između dvije geografske i političke orijentacije: frankofilске i germanofilске. Ova istinita interpretacija nije iscrpljivala i druge elemente, posebice nakon drugoga svjetskog rata. Analitički ključ razumijevanja sveukupne talijanske pozicije leži u nepotpunoj bivalentnosti: pomorskoj ili kontinentalnoj politici, ali i u promjenama u mediteranskoj politici orijentacijom na suradnju s arapskim zemljama. Unatoč takvoj impostaciji talijanskih strategijskih interesa, uvijek je prevladavala kontinentalna linija iz ekonomskih razloga (moć Sjevera), premda se njezina koherentnost mjerila nezamjenjivošću otočne i mediteranske komponente.

Strukturalna složenost talijanske vanjske politike najbolje odražavaju njezine povijesne konstante. Prva, i možda najvažnija, te i danas prisutna, jest njezin smještaj u okviru hijerarhije moći — distribucije moći između različitih aktera odnosno međunarodne uloge s obzirom na druge globalne i regionalne aktere. Iz toga proizlazi stalan talijanski vanjskopolitički problem izražen u sintagmi uloga/rang. Ova dva termina koegzistiraju zajedno i često se koriste kao nepromjenjivi sadržaji, iako je riječ o različitim terminima. Uloga Italije od razdoblja ujedinjenja do danas, često je interpretirana i mjerena političkim sistemom, partijama, ličnostima, više u terminima mjesta na skali moći između industrijskih europskih

zemalja i svijeta (rang), negoli u terminima političkog sadržaja i zaštite nacionalnih interesa (uloga). Ako raščlanimo pojam uloge (kao rezultat političke, ekonomske i vojne moći), tada je talijanska politika oscilirala između regionalne hirovitosti i pasivnosti, često se postavljajući kao mala sila. Talijanski analitičari to tumače nezahtejnošću, no ta bitna konstanta njezine politike ne mijenja se ni s poslijeratnim bipolarizmom. Druga bitna odrednica talijanske vanjske politike proizlazi iz sistema sigurnosti i modela savezništva. Problem sigurnosti Italije nikada se nije definirao u frontalnoj kontrapoziciji s neprijateljem, a sistem saveza bio je primarni odnos s vanjskim svijetom i birao se uvijek jači saveznik. Svi sistemi savezništva koje je Italija imala do danas bili su asimetrični, jer su mogući neprijatelji bili neprijatelji glavnog lidera saveza, a ne određenog partnera. Osim toga, dvojnost geografskog faktora na neki način odredila je asimetriju razdiobe »vjernosti« savezu, između dvije vokacije, kontinentalna/europska i pomorsko/mediteranska. Ulaskom u NATO uspostavlja se odnos s vodećom silom u bloku, koja je istodobno i kontinentalna i pomorska.

Ciljevi talijanske vanjske politike, često disperzirani, ostvarivali su se kroz ciklička kretanja akcija/reakcija, ekspanzija/intervencija, i bili su rasprišani na nemoguće geopolitičke aspiracije. To je osobina liberalne i fašističke faze talijanske vanjske politike. Mnogi analitičari i povjesničari vide u glavnim linijama talijanske vanjske politike od monarhije do Republike sljedeće probleme: programsku nestabilnost, složenost političkog sistema i nedefiniranost strategijskog planiranja. U metodi vođenja talijanske vanjske politike postojao je kontinuitet koji se čak nije mijenjao za vrijeme fašizma ili poslije rata. Od ujedinjenja liberalno-monarhističkog razdoblja, fašizma i republikanske faze zadržana je vjernost dvama principima: principu »reaktivnog« i principu političkog oportunizma. Bit političke »reakcije« sastojala se u tome da su akcije bile posljedica već pokrenutih političkih inicijativa drugih aktera, što je u vanjskoj politici rezultiralo osciliranjem između nepre-

ciznih ciljeva. Daljnja posljedica takve politike jest u prilagodljivosti, što je ovisilo o međunarodnim prilikama, parametrima državne birokracije i političke elite. A politički oportunizam imao je izraz u politici male sile koju je Italija vodila.

U liberalnom razdoblju vanjska politika Italije rada se u političko-kulturnoj klimi koja je između euforije nacionalnog buđenja i provincionalnog regionalizma. Od sheme riorsorgimenta temeljenog na jednakosti nacionalno-sloboda, prešlo se na shemu nacionalno-ekspanzionizam (kasni kolonijalni imperijalizam). To je Italija sitne i srednje buržoazije, seljačka i provincijalna, s kompleksom inferiornosti naslijeđenim od vremena prije ujedinjenja. Druga faza promjena je razdoblje nacionalizma, futurizma i fašizma, koje karakteriziraju isprazna retorika, hirovita i nemudra pozivanja na obnovu Rimskog Carstva. Talijanski nacionalisti su još 1920. godine u svom programu istakli primat vanjske nad unutrašnjom politikom, koja će doživjeti poraze i biti iskaz pretjerane težnje da se Italija učini velikom silom, iako je objektivno bila nesigurna i mala sila.

Treća promjena u fazi Republike nastala je kroz populističku Italiju rođenu iz radikalnog krila mazzinianizma, Partije akcije anarhije, revolucionarnog sindikalizma, gari-baldizma, antikolonijalnog socijalizma, internacionalnog komunizma. Ova faza je puna ideologijskih metafora, prožeta mitologijom mase i snage klase. Vanjska politika Italije tražila je europeizaciju političke kulture zemlje i definirala je svoja tri glavna elementa: atlantizam, europeizam i mediteransku opciju; i istakla je nacionalne attribute, od materijalnih do ljudskih, koji stvaraju uvjete za izgradnju stabilnijeg političkog sistema i mogućnost njegove povezanosti s međunarodnim faktorima. Iz toga proizlaze i promjene u diplomatskim akcijama i vojnoj strategiji Italije. Temeljno polazište su regionalna sigurnost i nacionalni interes, koherentnije definiranje vanjskopolitičkih ciljeva vezanih uz političku i ekonomsku strategiju zemlje u cjelini.

U analizi talijanske vanjske politike u ovoj studiji naglašene su sve njezine bitne konstante, originalna obilježja, osobenosti

međuzavisnosti, odnos unutrašnje i vanjske politike (polarizirani pluralizam i bipartitizam), u kontekstu promjena globalnih i regionalnih međunarodnih odnosa.

No, upitno je koliko će i kako će Italija artikulirati tako postavljeni vanjskopolitički interes, svladati prvi puta postojeću ambiva-

lentnost između predimenzioniranih zadatah uloga i objektivnih mogućnosti. Da li je izlaz u kreiranju uloge srednje sile, ostaje da se vidi. To ovisi o novim globalnim rasporedima i regionalnim scenarijima novih polova moći u međunarodnim odnosima.

Vesna Prga

From this year **Political Thought** will be published annually in English under the title **Croatian Political Science Review (CPSR)**.

The journal will present the original scientific production and selection of articles from Croatian political science quarterly **Political Thought** during the last year.

Croatian Political Science Review will cover mayor political issues in Croatia. The main theme of this volume will be the international recognition of the Republic of Croatia.

The orders should be sent to the address of the journal.

Od ove će godine **Politička misao** izlaziti i na engleskom jeziku, pod nazivom **Croatian Political Science Review (CPSR)**. Izlaziti će jednom godišnje.

Časopis će manjim dijelom objavljivati izbor članaka objavljenih tijekom prošle godine u **Političkoj misli** a većim dijelom izvorne priloge.

U isto vrijeme **Croatian Political Science Review (CPSR)** će tematski razmatrati za političku znanost interesantna pitanja. Glavna tema ovogodišnjeg broja bit će međunarodno priznanje Republike Hrvatske.

Narudžbe treba slati na adresu uredništva.